

אשכולות

כאלון פלאווי אל תאמדי יליבת כרם ביבנה

לעילוי נשמת מרן ראש הישיבה הרב חיים יעקב גולדוויכט בן הרה"ח רבי ישראל אלעזר זצ"ל

מה בין ראש השנה ליום הכיפורים

ראש הישיבה, הרב בן ציון אלגאזי שליט"א

ראש השנה

פרשת האזינו

גליון 268 | כ"ט אלול ה'תשע"ג

(שנה שביעית)

18:41	כניסת ליל א' ר"ה
19:38	כניסת ליל ב' ר"ה
18:39	כניסת שבת
19:36	מוצ"ש

מערכת אשכולות

מאחלת לכל הרבנים, האברכים והתלמידים שנה טובה. שכולנו ביחד נגדיל תורה ונאדירה.

באופן פשוט החילוק שיש בין ראש השנה ובין יום הכיפורים הוא כלשון הפייטן "בראש השנה יכתבון ובצום יום כיפור יחתמו". ובאופן הפשוט הבדל במשפט בין תחילת דין לגמר דין. אך יש להתבונן יותר מה החילוק ביניהם. במבט חיצוני ראש השנה אינו נראה כיום דין, הן מבחינת שיש בו שמחת יום טוב והנביא ציוה ביום זה "אכלו משמנים ושתו ממתקים.. כי קדוש היום לאדוננו" (נחמיה ח, י). פסוק זה נותן לנו הסתכלות על ראש השנה כיום מסיבה. מאידך, יום הכיפורים הוא יום צום, כל כולו היום יום של תפילות, תענית ווידי שהוא מעורר תחינה ביום דין הנורא. אם כן, נמצינו למדים שיש ביניהם חילוק של "גילו ברעדה", גילו בראש השנה ורעדה ביום הכיפורים. אך, הייתי מבקש לתת זווית נוספת של התבוננות בחילוק בין ראש השנה ליום הכיפורים.

ביום ראש השנה נברא האדם והמליך את הקב"ה. בכלל כל בחינת ראש השנה היא המלכת הקב"ה כידוע בבחינת המליכוני עליכם. מעמד של מלוכה היא מעמד של גדלות ורוממות. בדרך כלל ביום זה ישנו שחרור אסירים והממלכה בתפארתה. יום ההמלכה הוא יום שמחה של כל יושבי המלכות. ביום חידוש המלוכה, אין מקום לקטנות המוחין ולהיכנס לחקירות ודרישות במעשי כל פרט ופרט. ביום זה אין מקום להכרזת תענית ופירוט חטאי היחיד. דקדוק בחטאי העם יהיה בו מיעוט וצמצום לרוממות הממלכה. הגם שמצד המלך וחיזוק אחיזתו בממלכה יש למלך להעמיד שופטים ושוטרים, בכל אופן ביום המלכתו לא שייך להתעסק בפרט. התעסקות זו יצמצם ויגרע משמחת ההמלכה.

אבל בו בעת שהנמלכים הריעו לחיזוק המלך, הרי שהם הביאו על עצמם את האפשרות שהמלך ידקדק אחרי מעשיהם לבדוק נאמנותם כלפי המלך והמלכות, וכן לבדוק אם הם זכאים להיות חלק מהממלכה ולקבל אזרחות בה. כמוכן, שמי שלא ימצא ראוי יודח מן המלכות.

כל זה הוא מרצון העם, ברצונם שהמלך יוציא מן המלכות כל מי שאינו ראוי להיות אזרח, יעניש את הפושעים ויחזק את הנאמנים. זהו יום הכיפורים, יום שבו המלך יושב על כסא דין. ביום זה הוא מחזק את מלכותו בכך שבדק נאמנות הנמלכים.

אפשר לומר שראש השנה הוא בבחינת גילוי השמחים להיות חלק ממעמד המלוכה וחיזוקה. וביום הכיפורים המלך הוא הבודק באיתערותא דלעילא. ביום הדין הוא חורץ את הראוי להישאר בממלכת כהנים וגוי קדוש. ביום זה הקב"ה קובע מי ראוי להיות חלק מעם ישראל. מי זכאי לקבל אזרחות.

יתן ה' ונדע לחבר בין סוגי התשובה השונים ואז בחיבור זה יהיה ה' למלך על כל הארץ ויהיה ה' אחד ושמו אחד.

העלון יוצא לאור ע"י

ישיבת כרם ביבנה

www.KBY.org.il

לתגובות ולהארות:

eshckolot@gmail.com

מערכת אשכולות

הרב אורי בצלאל פישר
יצחק זיטר

וכעין סברא זו כתבו הרמב"ן הרשב"א והריטב"א דאם אדם ישא משא כבד כל היום ברה"י יהיה פטור אך אם יוציא משהו קל מרה"י לרה"ר יהיה חייב! אך עיין באור זרוע שמסביר אחרת-הוצאה הינה מלאכה גרועה מפני שהיא המלאכה היחידה שלא נעשה בה שינוי בחפץ ולכאורה דבריו מסתברים מאוד ולמה שאר הראשונים לא פירשו כוותיה? ע"פ הנ"ל מתבאר כפתור ופרח.

ועוד נראה ע"פ הנ"ל לדחות פסק של ה"ה צבי" (בקונטרס טל הרים מלאכת צד סי' ג') שפסק שאין איסור הנאה מצידה משום שלא נעשה שינוי ב"חפצא" כפי שכתבו הראשונים לעניין הוצאה(קל:), אך קשה מיניה וביה דאם כדבריו למה כתבו שרק הוצאה היא מלאכה גרועה? ע"כ שהבינו שכן יש שינוי ב"חפצא" וא"כ יש איסור הנאה בצידה.

5. נקדים הקדמה - בדור שעבר היו שטענו כי מצאו את "חלזון התכלת". רב שלמה פייש טען שאין זה החלזון וטענתו מכיוון שבגמ' כתוב הצד חלזון חייב והחלזון שמצאו לא שייך להגיד ש"צדין אותו" מכיוון שאינו יכול לברוח וממילא תמיד האדם יכול לתפוסו, הגרז"ן ענה לו שיוכל להיות שזה החלזון ואע"פ שאינו בורח נחשב שצדו מכיוון שהחלזון כן מנסה לברוח פשוט הוא לא יכול מבחינה טכנית (מחמת איטיותו). ונראה שנח' בחקירה הנ"ל רב שלמה פייש סבר כצד 2 שהגדרת צידה שהאדם יוכל לתפוסו וא"כ תמיד האדם יכול לתפוס את החלזון ואילו הגרז"ן הבין כצד 1 של החקירה שהגדרת ניצוד זה "תלוי בהרגשה של הבע"ח" וא"כ גם חלזון איטי מרגיש חופשי כל עוד לא תופסים אותו. לאחר מכן ראיתי שזה מח' מפורשת בין רש"י לתור"ד (וכמוכן שרש"י אזיל לשיטתיה מנקודה 2) רש"י בחגיגה יא. מסביר ש"חומט" זה שבלול ומקשה עליו התור"ד איך אפשר לומר שחומט זה שבלול? הרי החומט הוא אחד משמונה שרצים שחייבים על צידתם ועל שבלול פטור שהרי הוא ניצוד ועומד שהוא הולך לאט! ממש מפורש מח' רב שלמה פייש והגרז"ן! לפי הנ"ל קושיית התור"ד לא קשה כלל ורש"י(כפי שכתוב בגמ' שלפנינו שלא כפי שציטטו ה"ח) אזיל לשיטתיה בחקירה, כצד 1 והתור"ד כצד 2.

ועפ"ז חשבתי לתרוץ קושיא מפורסמת - המשנה בריש שמונה שרצים אומרת שהצד אחד משמונה שרצים חייב ואחד משמונת השרצים הינו "צב" וקשה כיצד ניתן לצוד צב? הרי צב ממילא לא יכול לברוח! וראה במשנ"ב מהדורת "דרשו" (הערה 48) שהביאו את דעת הגרש"ז אוירבען ואת דעת הגר"ש וואזנר שמכוח קושיא זו ביארו שהצב המוזכר בגמרא אינו הצב המוכר כיום וכמוכן שזה דוחק. אם נבין כמו הצד הראשון בחקירה לא צריך להדחק ולהגיד שזה אינו אותו צב, אלא זה אותו צב ובכ"ז חייב מפני שלפני שתפסו אותו הוא לא הרגיש ניצוד והכא מרגיש ניצוד!

כמו"כ ניתן לפשוט עפ"ז ספק של הבה"ל - הבה"ל מסתפק אם אדם הכה בע"ח ועשאו ע"י כך חיגר כך שאינו יכול לזוז האם נחשב שצדו או שלא מכיוון שלא הגיע לידו - ונראה דתלוי בנ"ל - אם צידה מוגדרת מצד האדם סברא להגיד שיהיה פטור דסוף סוף לא תפס את הבע"ח, אך אם נגיד שצידה מוגדרת כשליטת חירות בע"ח מסתבר שיהיה חייב.

"ר' יהודה אומר הצד צפור למגדל וצבי לבית חייב וחכ"א צפור למגדל וצבי לגינה ולחצר ולביבין חייב. רשב"ג אומר לא כל הביבין שוין זה הכלל מחוסר צידה פטור שאינו מחוסר צידה חייב" [שבת קו.-]. ויש לחקור מה הגדרת איסור צידה? ניתן לומר שתי דרכים:

1) צידה מוגדרת כאשר בע"ח "מרגיש ניצוד" דהיינו מגבילים את חירותו של הבע"ח עד רמה מסוימת שבה הוא נחשב ניצוד.

2) צידה מוגדרת מצד האדם, כלומר מתי שהאדם יכול לתפוס את הבע"ח בקלות אזי הבע"ח מוגדר ניצוד.

[ניתן לקרוא לחקירה זו "חפצא וגברא" הצד הראשון הינו "חפצא" תלוי בבהמה, ואילו הצד השני הינו "גברא" תלוי באדם].

וע"י חקירה זו ניתן להסביר כמה וכמה עניינים:

1. בעה"ת והטור נח' האם מותר לסגור תיבה שיש בה זבובים? בעה"ת אוסר שהרי צד את הזבובים ואילו הטור מתיר מכיוון שאם יפתח את התיבה ע"מ לתפוסם הזבובים יברחו. ע"פ החקירה הנ"ל מחלוקתם מתבארת כמין חומר בעה"ת סובר כצד 1 ולכן בסגירת התיבה הזבוב ניצוד אך הטור חולק וסובר כצד 2 ולכן מותר שהרי האדם לא יכול לתפוס את הזבוב בקלות.

2. רש"י בבואו להסביר מדוע פטור בהכנסת ציפור דרוו לבית כותב "שדרכה לדור בבית כבשדה ונשמטת מזוית לזוית" משמע שהסיבה שהציפור דרוו לא נחשבת ניצודה משום "שדרכה לדור בבית כבשדה" כלומר מהצד של "החפצא" הציפור, כצד 1 של החקירה (ומש"כ ונשמטת מזוית לזוית זה סימן לכך), ומעניין לראות שהר"ן כתב כמעט כרש"י אך שינה מעט "שדרכו לדור בביתם ואינו ניצוד לפי שנשמט מזוית לזוית" הסיבה שהציפור לא ניצודה זה משום שהיא נשמטת מזוית לזוית(ואז א"א לתופסה) מפורש כצד 2 של החקירה! וכלשון הר"ן כתבו ה"ב" וה"ח (ומעניין שהב"ח הביא לשון זאת ברש"י).

3. ולפי"ז ניתן להסביר מח' גדולה בין האחרונים: ישנה מח' האם כשאדם משחרר שבת צבי ניצוד הוא עבר על איסור דרבנן? כמו שסותר וקורע חייב מדרבנן? רוב האחרונים סוברים שלא, אך מרכבת המשנה(פ"י ה"כג) וערוך השולחן אומרים שחייב.

החזון יחזקאל (על התוספתא פ"ג ה"ה) מקשה על רוב האחרונים מאי שנא צידה משאר מלאכות שבת שאין איסור להתיר את הבע"ח הניצוד? ומתרוץ ששונה מלאכת צידה משאר מלאכות שבת דכל מלאכות אדם משנה משהו בגוף החפץ (לדוג' "מבשל" בהיה תבשיל לא מבושל ואחרי שהאדם עשה מלאכה בשבת התבשיל נהיה מבושל) ובצידה אדם לא משנה ב"חפצא" של הבע"ח שום דבר ולכן לא חייב על התרתו (ויסוד זה כבר אמרו האבני נזר נפט" ס"ק ז'), אמנם יסוד זה נכון רק אם נגיד כצד השני של החקירה אך אם נגיד כצד הראשון של החקירה גם בצידה היה שינוי בחפצא! ואם היה שינוי בחפצא גם בהתרתו יש שינוי ומלאכת צידה לא שונה משאר מלאכות ולכן יש בהתרת הצבי איסור מדרבנן, וזה דעת מרכבת המשנה וערוך השולחן.

4. ועפ"ז נסביר מח' ראשונים נוספת תוס' בשבת ד' ב. מסביר שהוצאה הינה "מלאכה גרועה" מכיוון "דמה לי מוציא מרה"י לרה"ר למוציא מרה"י לרה"י"

שאלה שבועית

ראש הישיבה, הרב בן ציון אלגאזי שליט"א

אינו שומע, שדינו כפיקח לכל דבריו, מכל מקום מאחר והמצוה היא לשמוע קול שופר והוא אינו שומע, אין הוא נקרא "בר חיובא", ומשום כך הוא אינו יכול להוציא את הרבים ידי חובתם.

מדוע, אם כן, אדם נטול חוש ריח נקרא "בר חיובא" והוא יכול להוציא אחרים ידי חובתם בברת הבשמים, והלא המצוה היא להריח והוא אינו יכול להריח.

השו"ע (או"ח רצז, ה) פסק: כי אדם נטול חוש ריח יכול לברך את ברכת הבשמים בהבדלה כדי להוציא אדם שאינו יודע לברך מבואר צבה, כי גם אדם נטול חוש ריח נקרא "בר חיובא" לגבי ברכת הריח.

יש להקשות על כך, שהרי מובא במשנה במס' ראש השנה (כט, ע"א) כי חרש אינו יכול להוציא את הרבים ידי חובת תקיעת שופר משום שאינו בר חיובא. וכתב ה"בית יוסף" (או"ח סי' תקפט) כי המדובר הוא גם באדם שאינו אילם אלא שהוא רק

וַיְהִי בַיּוֹם הַהוּא הָאֵדָם

בְּטָרְם יִרְדּוּ רַחֲמִים לְעוֹלָם

נִיצֵב לְמֹלֹךְ אוֹיְבוֹ הַשָּׁטָן

עֵינַי שֶׁל מַעֲלָה בְּפָהּ בְּעֵינַי.

לֹא יִרְאֶה הָאֵדָם לֹא יָבִין

אֵיךְ הִפְכָה לְשִׁמְאֵל הַיָּמִין

אֵיךְ אֱלֹקֵינוּ אוֹתוֹ הִפְקִיר

אֵיךְ הִתִּישׁ הוּא כַח כְּבִיר

וַיְהִי בַיּוֹם שׁוּבוֹ

בְּשׁוֹפָר יִתְקַע מְלִיבוֹ

יַעֲלֶה אֱלֹקִים לְכֶסֶף רַחֲמִים

יַחֹס עַל עַם לְהַרְיֵעַ יוֹדְעִים

שָׁטָן יִמְיֵנוּ יָבוֹשׁ וַיִּדָּם

וְרֹאשׁ דְּבַר אֲמַת בְּפִינוּ יָרוֹם

למחשבה שמה חלילה 'עזב ה' את הארץ', או כלשונו של איוב עצמו: אָרְץ נִתְּנָה בְיַד כְּשַׁע פְּנֵי שִׁפְטִיָּהּ יִכְסֶה אִם לֹא אֶפְאֹד מִי הוּא.

אפשר שהמלה 'שמאל' צופנת בחובה את המשמעות העמוקה שלה עצמה. ה'ש' השמאלית נקראת כמו האות סמ"ך ובכך הופך ה'שמאל' ל'סמא"ל' שמו של השטן המסמא כביכול עין של מעלה ועושה אותה כאילו אינה רואה. אולם אותה 'ש' שמאלית נכתבת בדיוק כמו 'ש"ן ימנית' ועל כן הכתיב של המילה 'שמאל' יכול להקרא 'ש"ם-אל' גם במקום שנראה כי הקב"ה אינו נוכח ישראל מאמינים בני מאמינים יודעים כי גם 'ש"ם' הוא מצוי ומנהיג.

אם נבקש לסגן את דברינו בסגנון של חכמי הסוד והרמז הרינו אומרים כי השטן מגביר את כח השמאל על הימין. נדמה שבכך יתבאר גם שמו של ה'שטן': האות הראשונה בשמו של השטן היא ש' שמאלית והיא מלמדת על כח ה'ש"מאל. לעומתה האות האחרונה בשמו של ה'שטן' היא נו"ן סופית, היא האות האחרונה שבמילה ימין. ה'שטן' בעצם מציאותו הרי הוא מגדיל את השמאל ומקטין את הימין.

בין ה-'ש' וה-'ן' כלואה האות ט' הרומזת אל ה'טוב'² שאינו יכולה לצאת לעולם מפני התגברות השמאל על הימין.³

כנגד השטן עומדים ישראל עם קדושים ושמו מלמד את ההיפך הגמור. תפקידים של ישראל הוא לגלות את מלכותו של הקב"ה בעולם, או בסגנון להגביר את כח הימין על השמאל. בשל כך האות הראשונה במילה ישראל היא 'י' שהיא האות הראשונה במילה 'ימין' ואילו האות האחרונה של 'ישראל' היא 'ל', האות האחרונה של המילה 'שמאל'. לכשמקדימים ישראל את הימין לשמאל, מתגלות האותיות הפנימיות 'רא"ש', ללמדך כי ישראל ראויה להיות ראש לכל באי עולם וללמדם על מלכותו של מלך מלכי המלכים. לפיכך דווקא ביום ראש השנה מקפידים אנו לאכול ראש כבש/דג ולומר 'שנהיה לראש ולא לזנב'.

ולא בשעת הסעודה של ראש השנה בלבד אנו רומזים להקדמת הימין ולגילוי ה'רא"ש'. בשעת תקיעת השופר מקדימים מספר פסוקים ראשי התיבות שלהם הוא 'קר"ע שט"ן'. משמעות 'קר"ע' הוא ככל הנראה 'פְּתַח' כפירושו בירמיהו כב': הָאֲמָר אֲבָנָה לִי בַיַּת מְדוֹת וְעֲלִיּוֹת מְרֻחָחִים וְקָרַע לוֹ חֲלוֹנָי. מבקשים ישראל שידחה ה' את קטרוגי השטן יסיר את כסיווי השמאל ויגלה את ימיו. לכשיקרע השטן תבקע מתוכו האות ט' הגנוזה שם ואך טוב וחסד יאירו לעולם.

מחזיק איפוא, בעל התקיעה את השופר בצד ימין של פיו ומכוון דעתו כנגד השטן העומד לשמאלו של הקב"ה. חוזר בעל התקיעה, תוקע בשופר וממליך את הקב"ה על כל הארץ. וכל השומעים מכוונים את ליבם לאביהם שבשמים שברא את עולמו ומנהיגו בימיו העושה חיל. ובאותה נשגבה נדחה ה'שמאל' ונותן את בכורתו ל'ימין' – עלה אלהים בתרועה ה' בקול שופר.

² כדברי רבותינו בגמ' [ב"ק נה.]: 'הרואה טי"ת בחלומו סימן יפה לו... הואיל ופתח הכתוב לטובה תחילה שמבראשית עד 'וירא אלקים את האור כי טוב' ליכא טי"ת.

³ נדמה שלזה גופא נתכוונו חכמים במדרשם על הפסוק 'וירא אלקים את האור כי טוב' - ראהו שאינו כדאי להשתמש בו רשעים והבדילו לצדיקים לעתיד לבוא [רש"י שם]. הטובה נגזרת בשל התגברותו של השטן ומעשיהם הרעים של בני אדם.

ראש השנה הוא יום הדין שבו כל באי עולם עוברים לפני בוראם כבני מרון. בשעה שיושב הקב"ה על כסא הדין מגיעים מלאכי מעלה ללמד זכות על ישראל ועל העולם ונגדם עומד לא אחר מאשר ה'שטן' בכבודו ובעצמו. כך הלא קוראים אנו בתחילתו של ספר איוב:

וַיְהִי הַיּוֹם וַיָּבֹאוּ בְנֵי הָאֱלֹהִים לְהִתְיַצֵּב עַל ה' וַיָּבֹא גַם הַשָּׁטָן בְּתוֹכָם:

רש"י ואבן עזרא מסכימים שניהם שהיום בו מתייצבים בני האלהים עם השטן הוא ראש השנה. וכבר בזוהר [פינחס רלא.] אנו מוצאים שהביטוי 'ויהי היום' משמש תמיד לראש השנה. (כך אצל אלקנה 'ויהי היום ויזבח אלקנה', כך גם אצל אלישע 'ויהי היום ויעבור אלישע אל שונם' וכך גם אצל איוב בפסוקנו). תפקידו של השטן הוא לקטרג על בני האדם ולהזכיר את עוונותיהם. למעשה השטן ממלא תפקיד משמעותי ביותר במהלך הדין ולא ניתן לתאר תהליך של משפט ללא השטן. כך שניתן לומר שראש השנה כיום הדין והשטן כרוכים זה בזה עד שכמעט ולא ניתן להפריד ביניהם.

מקומו של השטן לפי ספר איוב הוא לצידו של הקב"ה השופט את כל הארץ.

ניתן גם לשער כי השטן ניצב לשמאלו של הקב"ה, שהרי קרינו בספר מלכים [מלכים א' כב, יט'] בדברי מיכה אל אחאב העומד לפני המלחמה ברמות גלעד בה הוא עתיד למצוא את מותו:..

וַיֹּאמֶר לְכֹן שִׁמְעֵ דְבַר ה' קִיאִתִּי אֶת ה' יֹשֵׁב עַל פְּסָאוֹ וְכָל צָבָא הַשָּׁמַיִם עִמָּד עֲלָיו מִיָּמִינוֹ וּמִשְׁמָאלוֹ :

רש"י על אתר מצטט את דברי חכמים במדרש¹:

וכי יש שמאל למעלה והלא נאמר ימין ה' רוממה ימין ה' עושה חיל (תהלים קי"ח י"ז) ימין ה' נאדרי בכח ימין ה' תרעץ אויב (שמות ט"ו ו') אלא אלו מיימינים ואלו משמאילים מיימינים מלמדים זכות משמאילים מלמדים חובה:

חכמים מניחים כי לקב"ה יש כביכול שתי ידיים ימניות ועל כן בשירת הים ובתהילים מזכרות שתי ידיו של הקב"ה כאילו הן ימין. ועדיין לא נתבאר היטב דברי חכמים אם שני צדדיו של הקב"ה נקראים ימין הכי צד יכול מלאך המלמד חובה להיחשב כעומד בצד 'שמאל' שאינו קיים כלל ועיקר.

נדמה שביאור דברי חכמים תלוי בהבנת מושגי הימין והשמאל. ההפרש אצל האדם בין הימין לשמאל אינו מתמצה בכך שיד ימין חזקה יותר מיד שמאל. ההבדל בין הימין לשמאל הוא יכולתו של האדם לשלוט בפעולת היד. הימין נשמעת לאדם והוא שולט בה שלטון מלא. לעומת זאת ביד שמאל אין האדם יכול לעשות את רצונו בשלמות. יד שמאל אינה נשמעת לאדם באופן מלא, הוא אינו יכול לכתוב בה או לבצע פעולות עדינות אחרות. תדע לך שכך הוא שהרי מי ששתי ידיו ימניות נקרא בלשון ההלכה 'שולט בשתי ידיו'.

מענה ראשונים אנו להציע כי המקטרג עומד בצד שמאלו של הקב"ה בשל העובדה שהחטא יוצר אשליה כאילו הקב"ה אינו שולט בעולמו. ומסתבר כי לא החטא בלבד מלמד על האשליה בה חי החוטא. העונש הבא על האדם והעם החוטאים באמצעות פגעי הטבע ורשעי בני האדם, מותיר מקום

¹ הדברים מופיעים בסגנון דומה בתנחומא למשפטים סימן טו' ובמדרש בראשית רבתי לפרשת מקץ.

המשימה מעניק כוחות להתמודד עם המשימות שבדרך (עייני אגרות הראי"ה אגרת ש"א). כך העמדת אתגר גלובלי, בקנה מידה היסטורי, לקיום תורה ומצוות בעידן מתירני מודרני, יכול לתרום הרבה להתמודדות היומיומית הפשוטה של קיום המצוות ה'אפורות'. היופי בחזון הזה שהוא מספק מענה לכלול. לתלמיד חכם ולמהנדס, לבחור הישיבה ולקצין. כל אחד ואחד יש לו תפקיד בבניית מדינה משוכללת שמתנהלת על פי כל חוקי התורה וערכיה, ומתקדמת לקראת מילוי הייעוד שלה כאור לגויים. בקיצור, אם ישעיהו הנביא לא היה מציב לנו מטרה לשמש כאור לגויים, היינו צריכים להמציא אותה כדי לספק אתגר לאמונה בדורנו. אם הרב קוק לא היה בונה לנו השקפת עולם המספקת מענה תורני לכל אדם ואדם ולא רק ללומדי תורה, היינו צריכים להמציא תיאוריה שכזו, כדי לחבר לתורה את דור המימוש העצמי. אגב, המשימה של 'אור לגויים' יכולה להעלות תהיות על פעולותיה של הסוכנות היהודית. מאז קום המדינה, ישראלים רבים מתאמצים לגרום לאחינו שבגולה לעזוב כבר את הבורסה באנטוורפן ואת הווילות בריו דה ז'נרו ולעשות עלייה. אבל איך שזה נראה, יש לא מעט יהודים, ביניהם אורתודוקסים רבים, שלא ממש עומדים לעזוב בקרוב את ארץ האפשרויות הבלתי מוגבלות, ולהיכנס לבוץ הפוליטי והחברתי ששקועה בו מדינת ישראל. אם נתבונן במבט אמוני, ניתן להעלות השערה שריבוננו של עולם רוצה שהיהודים בגלות ישמשו, בכל מקומות מושבותיהם, כשגרירים של מדינת ישראל בתפקידה המרום. ויעזרו לה לשכנע את אובמה וארדואן, חתיכת משימה, לשמור שבע מצוות בני נח. או במילים אחרות, אם רק נחזיר בתשובה את היהודים ששולטים בהוליווד ובעמק הסיליקון נוכל לספק הרבה דלק לאנטישמיות, ועל הדרך לשדר שיעורים של הרב עובדיה מה-CNN. והנה לנו עוד סיבה, חשובה מכל קודמותיה, למה הקב"ה רוצה שנהיה אור לגויים.

ביום מן הימים, אחרי שהיהודים יסיימו לריב, יש להם משימה. קוראים לה 'אור לגויים'. לא ברור בדיוק איך ומתי, אבל עם ישראל אמו, מתי שהוא, להפיץ בכל היקום את האמונה בבורא עולם. לכך נוצרנו, בשביל כך קיבלנו תורה, ולמטרה הזו החזירנו הקב"ה לארץ לאחר לא מעט נדודים בין הגויים. אבל בדוגרי זה נשמע לנו תלוש. חזון אפוקליפטי של אחרית הימים. הרי מדינת ישראל שקועה בטריליון בעיות. רק למנות אותם צריך אשכולות שלם. ממש מה שחסר לנו עכשיו זה לדאוג לאמונה של איזה פיליפיני אנאלפבית איפה שהוא מעבר לים.

ואם כך נשאלת השאלה - האם ל'סיסמה' הזו יש בכלל משמעות בשבילנו? אחד האתגרים של האמונה בימינו, הוא חוסר האתגר. בתקופת בית המקדש, ירושלים הייתה מוקד רוחני ססגוני שמרענן את האפרוריות של קיום מצוות יום-יומי. בתקופת הגלות עסקנו בהישרדות, כדת וכלאום, ודווקא הקושי הזה גרם לנו להתחשל ולשמור, עד כדי מסירות נפש, על קיום מצוות התורה לכל פרטיהן ודקדוקיהן. אך כיום, כשהארץ בנויה, המדינה תומכת, לפחות תמכה, בלימוד תורה, וחוש מהרשע מבושאהר אין עלינו איום קיומי רציני, ישנה לפעמים הרגשה של יובש, של חוסר טעם. אני מקווה שהרב רובינשטיין שליט"א לא יקפיד עליי, אבל קשה קצת להתחבר לקיום מצוות בעתות שגרה כשאין חוויה רוחנית מטלטלת מחד, או סכנה פיזית מאידך. בני אדם צריכים אתגר. ככה הם בנייה. ובדור שלנו נדמה שלדתי קלאסי, שלא הולך להיות הרב עובדיה, אין ממש אתגר בקיום המצוות.

אני חושב, שחזון 'אור לגויים' יכול למלא את החיסרון הזה. יש כאן אתגר גדול, מרומם, שיכול לעורר המון חשק לחיבור לתורה. אם מחנכים נער בתיכון שההתגברות שלו על התאוות הפרטיות שלו, הם רק שלב ראשון בדרך לתיקון עולם, להפצת אמונה בכל היקום, יותר קל לו להתגבר, כי יש לו מטרה עוצמתית. כמו שטייס בחיל האוויר שאמור להפציץ, בעגלא ובזמן קריב, את ההמון המודרני אי שם באיראן, לא יתקשה לעמוד בקשיי האימונים כי גודל

מרשית שנה – ועד אחרית שנה

הרב משה סתיו שליט"א

הנהיגה

כך אנו מוצאים גם בהנהגה המעשית: התורה החמירה בעדים זוממים אף יותר מאשר ברוצח בידיו ממש. עקרון זה בא לידי ביטוי גם במצוות ומעשים שבכל יום: יתכן מצב של בחור שלא הניח תפילין, וחבירו שקם לתפילה מאוחר. ודאי במסלול התרסקות לעומת הראשון שדווקא חומרת מעשהו מונעת, במידת מה, את המשכה.

אין שום דרך אנושית להכיל את מערכת השיקול של כל פעולה ופעולה, לפי השורש ממנה היא נובעת והיעד אליו היא מובילה. המתבטל שתי דקות במהלך ה"סדר", עצם העבירה הינה ביטול מ"ע, אבל שורשה חוסר הכרת ערך חשיבות לימוד התורה, וסופה מי ישורנו.

ולכן, ברשימת אלה שאין להם חלק לעוה"ב מוצאים אנו את המתכבד בקלון חבירו והמלבין פניו ברבים, המחלל את הקדשים והמבזה את המועדות; ואילו החובל בחבירו – ואפילו הרוצחו – לא מצינו ברשימה זו, כי העבירות הקלות נובעות משחיתות הנפש (ולכן ברמב"ם בהל' תשובה הגדיר "הרגיל"), ומובילות לפריקת עול וערכי חיים מסולפים.

(נורא למתבונן. התנהגות חולין בחול המועד משביתה את האופי היהודי יותר מאשר...)

לכן חתם הרמב"ם, שאין שום כלים למדוד עבירות ומצוות לפי מבט המשפט. בר"ה אין המשפט בגדר שכרו ועונשו, אלא מהי ההנהגה הראויה לעולם, שווה ושקט לעומת מלחמה ובהלה וכדו'. ומבט המשפט, שמקיף את התכלית, מסדר וקובע את הנהגת העולם בהתאם למעשי בני האדם, ושופט מה הראוי להם לפי התנהגותם. מחובתנו להדבק במעשים ופעולות שיקשרו אותנו לערכים של עולם התורה (התפילה והשהייה בישיבה בשבתות וחגים אינה נמדדת אלא לפי מבט זה, להיכן האדם מתקשר).

לכן אין המשפט בראש השנה אלא בדעתו של א-ל דעות, המבין אל כל מעשיהם, ויודע לשפוט לא רק את המעשה אלא גם את שורשו ומשמעותו; כאשר "זכר כל היצור לפניך בא", נזכרים גם "מחשבות אדם ותחבולותיו, ויצרי מעללי איש". ואנו לפי דרכנו נמצא את הדרך לעבדו בלבב שלם – "אשרי איש שלא ישכחך וכן אדם יתאמן בך".

"כל אחד ואחד מבני האדם יש לו זכויות ועונות. מי שזכויותיו יתירות על עונותיו צדיק, ומי שעונותיו יתירות על זכויותיו רשע, מחצה למחצה בינוני; וכן המדינה: אם היו זכויות כל יושביה מרובות על עונותיהן הרי זו צדקת, ואם היו עונותיהם מרובין הרי זו רשעה; וכן כל העולם כולו".

"אדם שעונותיו מרובין על זכויותיו מיד הוא מת ברשעו שנאמר על רוב עונך; וכן מדינה שעונותיה מרובין מיד היא אובדת שנאמר זעקת סדום ועמורה כי רבה וגו'; וכן כל העולם כולו, אם היו עונותיהם מרובין מזכויותיהן מיד הן נשחתין שנאמר וירא ה' כי רבה רעת האדם. ושקול זה אינו לפי מנין הזכויות והעונות אלא לפי גודלם, יש זכות שהיא כנגד כמה עונות, שנאמר 'יען נמצא בו דבר טוב', ויש עון שהוא כנגד כמה זכויות, שנאמר 'וחוטא אחד יאבד טובה הרבה', ואין שוקלין אלא בדעתו של אל דעות והוא היודע היאך עורכין הזכויות כנגד העונות" (רמב"ם, הלכות תשובה, ג,א-ב).

ברור הדבר שדעת האדם אינה יכולה להקיף את כל המעשה אשר נעשה תחת השמים ולשפוט, אבל מדברי הרמב"ם נלמד ענין נוסף שיש ללמוד ממנו רבות על אופי המשפט השמימי, והנגזר ממנו, על אופן ההתנהגות הראויה לנו – בני האדם.

ונקדים מהו 'משפט'. בפשטות, הביטוי 'משפט' מציין את מערכת השכר והעונש, הן האנושית – לצורך קיום החברה, והן השמימית – לתת שכר לצדיקים ועונש לרשעים בזה ובבא.

אמנם, המילה 'משפט' מבטאת גם אופן הנהגה הראוי, כמו אצל שמשון – "משפט הנער ומעשהו". ולפ"ז נבאר את הפסוק "הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט", היינו – כל פעולת ה' בעולם ראויה בהתאם להנהגת החכמה ותכלית הבריאה, ולכן מבואר בכ"מ שמשפט ביחס לצדק הנו רחמים ביחס לדין. זה לשון הרמב"ן (דברים לב, ד): "הצור תמים פעלו – רמז למדת הדין... כי כל דרכיו משפט – רחמים הם". דהיינו, דין הנו צדק מוחלט, אמנם המשפט מתחשב בנסיבות ובתכלית, וזו מידת הרחמים שבה קיום העולם והנהגתו.

ושונה ההסתכלות לפי שני המבטים. אם נקח לדוגמא את פרשת בן סורר ומורה, מצד מבט הדין אין פעולותיו חמורות במיוחד: העבירה היחידה שעשה הינה גזל, ואכילתו הפחותה הנה תאוותנות גרידא; בן סורר ומורה מאבד את התקווה לשיפור דווקא כשלא פרץ את גבולות האיסור אלא חסרונו הוא רק הפחיתות העצמית.⁴ כך מצינו בעוד מקומות, כגון בדור הפלגה (יעוין שם בספרוננו), שהעידה התורה שאין העונש על מה שעשו אלא על מה שיקרה בעתיד, "ועתה לא יבצר מהם כל אשר יזמו לעשות".

⁴ כמבואר בגמרא מתלווה לאכילה איסור נוסף, כגון שהאוכל לא כשר, כבר אין הוא נידון כבן סו"מ. בן סורר ומורה שעבר עבירות, הרי שהוא רשע ויש לו תקוה ע"י חזרה בתשובה.